

Piotr Rygula

ORCID 0000-0003-1716-2789

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

p.rygula@uksw.edu.pl

DOPUSZCZONE PRAWEM FORMY ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA WYZNANIOWEGO W HISPANII. NOWELIZACJA PRAWA W TRYBIE USTAWY Z DNIA 2 LIPCA 2015 R. O JURYSDYKCJI W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

Wprowadzając zmiany w hiszpańskim prawie cywilnym Ustawą z dnia 2 lipca 2015 r. o jurysdykcji w postępowaniu nieprocesowym (*Ley de la Jurisdicción Voluntaria – LJV*)¹ prawodawca hiszpański znowelizował m.in. dotychczasowy stan prawny dotyczący zawierania małżeństwa wyznaniowego. Ustawa ta, opublikowana w *Boletín Oficial del Estado* 3 lipca, weszła w życie 20 dni po jej publikacji (23 lipca 2015 r.). Niektóre przepisy dotyczące zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej, przewidzianej w umowach między państwem hiszpańskim a Komisją Islamską w Hiszpanii, Federacją Wspólnot Izraelskich w Hiszpanii i Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych, wprowadzono jednak w życie dopiero 30 czerwca 2017 r., zgodnie z treścią 21 dyspozycji końcowej rzeczzonej ustawy².

Do momentu wejścia w życie LJV prawodawca hiszpański uznawał wyłącznie skutki cywilne małżeństwa zawieranego w formie religijnej właściwej Kościołowi rzymskokatolickiemu, Kościołom ewangelickim oraz religijnym wspólnotom judaizmu i islamu, tj. tych Kościołów i związków wyznaniowych, które zawarły umowy o współpracy z państwem. Po wejściu w życie wspomnianego aktu prawnego uznaje on także skutki cywilne małżeństw zawieranych w formie religijnej właściwej tym związkom wyznaniowym, które, wpisane do hiszpańskiego Rejestru Związków Wyznaniowych, uzyskały status „zakorzenionych w rzeczywistości społecznej” Hiszpanii. W ten sposób małżeństwo w formie religijnej ze skutkami cywilnymi zawrzeć mogą w tym kraju osoby należące do Kościołów prawosławnych, buddyści, mormoni czy Świadkowie Jehowy.

¹ Ley 15/2015, de 2 de julio, de la Jurisdicción Voluntaria, BOE 2015 n. 158 (de 3 de julio), s. 54068–54201.

² Tamże, s. 54201.

W związku z LJV w trybie rozporządzenia ministra sprawiedliwości znowelizowano również przepisy dotyczące wpisu małżeństw zawieranych zgodnie z formą wyznaniową do rejestru cywilnego, a także formularze poświadczające zdolność do zawarcia małżeństwa i samo jego zawarcie³.

Niniejsze opracowanie ma na celu zaznajomienie polskiego czytelnika ze wspomnianą nowelizacją hiszpańskiego prawa małżeńskiego, stanowiąc dopełnienie wcześniejszych publikacji autora niniejszego artykułu na temat zawierania małżeństwa religijnego w Hiszpanii⁴.

I. FORMY ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA W HISPANII

Początków reformy prawa małżeńskiego we współczesnej nam, demokratycznej rzeczywistości Hiszpanii szukać należy w obowiązującej od 1978 r. hiszpańskiej ustawie zasadniczej, w której to art. 32 ust. 1 uznaje prawo do zawarcia małżeństwa mężczyzny i kobiety z zachowaniem równości prawnej obu stron. W tym samym artykule prawodawca dodaje: „Ustawa określi formy małżeństwa, wiek i zdolności do jego zawarcia, prawa i obowiązki małżonków, przyczyny separacji i rozwiązania oraz ich skutki” (art. 32 ust. 2)⁵.

Mając na uwadze temat niniejszego opracowania oraz terminologię zastosowaną przez prawodawcę hiszpańskiego w cytowanym przepisie konstytucyjnym, należy zauważyć, że wyrażenie *formas de matrimonio* w prawodawstwie i doktrynie prawa hiszpańskiego używane było nie tylko w odniesieniu do form zawierania związku małżeńskiego, ale także w odniesieniu do różnorodności form samej instytucji małżeństwa⁶. W tym drugim znaczeniu rzeczonoego wyrażenia używano powszechnie w okresie współistnienia w ramach hiszpańskiego prawa

3 Orden JUS/577/2016, de 19 de abril, sobre inscripción en el Registro Civil de determinados matrimonios celebrados en forma religiosa y aprobación del modelo de certificado de capacidad matrimonial y de celebración de matrimonio religioso, BOE 2016 n. 97 (de 22 de abril), s. 27182–27185.

4 P. Rygula, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego i cywilnego w prawie hiszpańskim. Zarys perspektywy historycznej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 24, s. 185–210; tenże, *Skutki cywilne zawarcia małżeństwa kanonicznego w hiszpańskim systemie prawnym* [w:] *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, R. Sztymmler (red.), Olsztyn 2009, s. 139–157. Zob. także: tenże, *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931–1992*, Katowice 2009.

5 Constitución española, BOE 1978 n. 311.1 (de 29 de diciembre), s. 29315–29339.

6 O powyższym, dwójakim znaczeniu terminu „forma” zob. m.in. E. Lalaguna Domínguez, *Competencia del Estado sobre relaciones jurídico-civiles relativas a las formas de matrimonio*, „Boletín del Ministerio de Justicia” 2000, nr 1883, s. 3995–4007. Pisze on: „En la tradición legislativa española, la expresión «formas de matrimonio» se ha venido utilizando para designar la diversidad normativa del matrimonio civil, regulado por el Estado, y el matrimonio canónico, regulado por la legislación de la Iglesia Católica y reconocido por nuestro ordenamiento con efectos civiles. La expresión «formas» no se refiere a las formas de celebración, sino a distintas regulaciones del matrimonio” (s. 3998).

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

małżeńskiego dwóch form małżeństwa: cywilnej i kanonicznej⁷. Pozostający w mocy do 1981 r. art. 42 k.c. mówił wprost o „dwóch kategoriach małżeństwa: kanonicznej i cywilnej” (*clases del matrimonio: el canónico y el civil*)⁸.

W demokratycznej rzeczywistości społeczno-politycznej Hiszpanii wyrażenie *formas de matrimonio* częściej odnosi się do cywilnej i wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa. W znowelizowanej ustawą z 7 lipca 1981 r. przepisie Kodeksu cywilnego (art. 42), już jako art. 49, mowa jest o dwóch formach zawarcia małżeństwa: cywilnej i religijnej⁹. Istnieją jednak autorzy, którzy nadal, zgodnie z długą tradycją stanowienia i interpretacji prawa w Hiszpanii, zastosowane w art. 32 konstytucji wyrażenie (*formas de matrimonio*) interpretują zarówno w odniesieniu do różnorodności form zawierania związku małżeńskiego, jak i do sytuacji współistnienia obok siebie różnych form małżeństwa¹⁰.

Wspomniany wyżej art. 49 k.c. kolejny raz poddany został nowelizacji w trybie ustawy 15/2015. W obowiązującej obecnie formie artykuł ten stanowi: „Każdy Hiszpan może zawrzeć małżeństwo w Hiszpanii i poza nią: 1. Zgodnie z formą regulowaną tym kodeksem. 2. Zgodnie z formą religijną przewidzianą prawem”¹¹. Doprecyzowując cytowany przepis (art. 49 ust. 2 k.c.), w art. 59 k.c. – nienowelizowanego ustawą 15/2015 – prawodawca hiszpański dodaje, iż „zgodę na małżeństwo można będzie wyrazić w formie właściwej wyznaniu wpisanemu do rejestru” związków wyznaniowych, zgodnie z wcześniejszymi uzgodnieniami tego wyznania z państwem, a w wypadku braku takich

7 Instytucję małżeństwa cywilnego po raz pierwszy do hiszpańskiego systemu prawnego wprowadzono w okresie I Republiki, ustawą z dnia 18 czerwca 1870 r.; *Ley provisional de matrimonio civil*, Gaceta de Madrid 1870, n. 172 (de 21 de junio), s. 1–2.

8 *Ley de 24 de abril de 1958 por la que se modifican determinados artículos del Código civil*, BOE 1958 n. 99 (de 25 de abril), s. 730–738.

9 *Ley 30/1981, de 7 de julio, por la que se modifica la regulación del matrimonio en el Código Civil y se determina el procedimiento a seguir en las causas de nulidad, separación y divorcio*, BOE 1981 n. 172 (de 20 de julio), s. 16457 (art. 49).

10 „Dentro de la norma constitucional la expresión que comentamos adquiere un significado más amplio que antes, y, con ello, pierde su original significado. Con ella ya no se alude sólo a la diversa regulación del matrimonio civil y del matrimonio canónico, que son las *tradicionales* «formas de matrimonio», sino también a otras *nuevas* «formas» de carácter religioso. De esto resulta que en el artículo 32 de la Constitución, la expresión comentada adquiere distintos significados, en cuanto que con ella se postulan *exigencias* muy diversas sobre lo que cada una de las confesiones reconocidas puede pretender al demandar del Estado el reconocimiento de su respectiva «forma de matrimonio». Las confesiones distintas de la Católica pretenden del Estado que se admita la forma propia como válida para la celebración del matrimonio. La Iglesia Católica no circunscribe su pretensión a una exigencia tan limitada. Así parece demostrarlo, como dato evidente, el Acuerdo sobre Asuntos Jurídicos entre el Estado Español y la Santa Sede de 3 de enero de 1979”; E. Lalaguna Domínguez, dz. cyt., s. 3998.

11 „Artículo 49. Cualquier español podrá contraer matrimonio dentro o fuera de España: 1. En la forma regulada en este Código. 2. En la forma religiosa legalmente prevista”. Treść znowelizowanego wspomnianej ustawą art. 49 k.c. zawarta jest w *Ley de Jurisdicción Voluntaria* (disposición final 1.3).

uzgodnień zgodnie z formą dopuszczoną obowiązującym prawem¹². Oznacza to, iż państwo hiszpańskie uznaje skutki cywilne zarówno małżeństw zawartych w formie konfesyjnej, przewidzianej w umowach bilateralnych między stroną państwową i kościelną, jak i w ramach przepisów stanowiących unilateralnie przez prawodawcę państwowego.

Analizując temat określony w tytule niniejszego opracowania, należy zaznaczyć, że do momentu wejścia w życie ustawy 15/2015 skutki cywilne przypisywane były tylko tym małżeństwom, których konfesyjna forma zawarcia uzgodniona została z państwem w ramach umów o współpracy (czy to z Kościołem katolickim, czy to z innymi wyznaniem). Pomimo istnienia – stanowiącej w art. 59 k.c. – możliwości unilateralnego uznania skutków cywilnych związków małżeńskich zawieranych w formie wyznaniowej prawodawca hiszpański do 2015 r. z możliwości tej nie korzystał.

Nową praktykę, stosowaną po wejściu w życie LJV, doprecyzowano i oparto na art. 60 k.c., także znowelizowanym w trybie ustawy 15/2015. W artykule tym stwierdza się: „1. Małżeństwo zawierane zgodnie z normami prawa kanonicznego albo w którejś z form religijnych przewidzianych w umowach o współpracy między państwem a wyznaniem religijnym powoduje zaistnienie skutków cywilnych. 2. Tak samo uznaje się skutki cywilne w odniesieniu do małżeństw zawieranych w formie religijnej właściwej tym Kościołom, wyznaniom, wspólnotom religijnym czy ich federacjom, które, wpisane do rejestru związków wyznaniowych, uznane zostały za zakorzenione w Hiszpanii”¹³.

Powyższą „dwutorowość” uznawania skutków cywilnych małżeństw, których dotyczy art. 60 k.c., prawodawca hiszpański tłumaczy w preambule LJV, wskazując na istniejący w Hiszpanii pluralizm religijny i nieodpowiadający tej rzeczywistości dotychczasowy sposób uznawania skutków cywilnych małżeństw zawieranych w formie religijnej¹⁴.

12 „Artículo 59. El consentimiento matrimonial podrá prestarse en la forma prevista por una confesión religiosa inscrita, en los términos acordados con el Estado o, en su defecto, autorizados por la legislación de éste”. Ley 30/1981.

13 „1. El matrimonio celebrado según las normas del Derecho canónico o en cualquiera de otras formas religiosas previstas en los acuerdos de cooperación entre el Estado y las confesiones religiosas produce efectos civiles. 2. Igualmente, se reconocen efectos civiles al matrimonio celebrado en la forma religiosa prevista por las iglesias, confesiones, comunidades religiosas o federaciones de las mismas que, inscritas en el Registro de Entidades Religiosas, hayan obtenido el reconocimiento de notorio arraigo en España”. Cytowana treść znowelizowanego art. 60 k.c. prawodawca zawarł w Ley de Jurisdicción Voluntaria (disposición final 1.12).

14 Prawodawca nie tłumaczy jednak, dlaczego ogranicza zakres uznania rzeczonych skutków prawnych do wyznań cieszących się statusem zakorzenionych w rzeczywistości społecznej Hiszpanii, nie uznając zaistnienia tych skutków w wypadku zawarcia związku małżeńskiego zgodnie z formą konfesyjną każdego związku wpisanego do Rejestru Związków Wyznaniowych. Wątpliwość taką wysuwa María Cristina Berenguer Albaldejo w artykule *Los matrimonios en forma religiosa no canónica: celebración*

II. UMOWY Z KOŚCIOŁEM KATOLICKIM I POZOSTAŁYMI WYZNANIAMI

Zgodnie z art. 16 ust. 3 konstytucji hiszpańskiej z 1978 r. „Władze publiczne będą uwzględniać przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymywać wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem katolickim i pozostałymi wyznaniem”. W nawiązaniu do cytowanego zapisu ustawy zasadniczej w ustawie organicznej o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r.¹⁵ mowa jest o dwóch podstawowych „instrumentach”, za pomocą których realizowana ma być wspomniana w art. 16 ust. 3 konstytucji współpraca.

Pierwszy instrument o charakterze normatywnym stanowią konwencje lub umowy między wpisanymi do rejestru Kościołami, wyznaniem, wspólnotami religijnymi a państwem hiszpańskim¹⁶; drugim, o charakterze instytucjonalnym, Komisja Doradcza ds. Wolności Religijnej, działająca w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości¹⁷. Do zadań tej właśnie komisji należy uznawanie związków wyznaniowych wpisanych do właściwego rejestru za „zakorzenione w rzeczywistości społecznej” Hiszpanii.

Istniejący obecnie system umów regulujących współpracę między państwem hiszpańskim a Kościołami i związkami wyznaniowymi współtworzą umowy konkordatowe oraz umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii (Comisión Islámica de España – CIE)¹⁸, z Federacją Wspólnot Izraelskich w Hiszpanii (Federación de Comunidades Israelitas de España – FCIE)¹⁹ i z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych (Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España – FEREDE)²⁰. Trzy ostatnie umowy, które weszły w życie na mocy odrębnych ustaw z 10 listopada 1992 r., wykazują bardzo wyraźną paralelność treściową, świadczącą o woli równego traktowania na forum prawa państwowego wszystkich wyznań mających podlegać rzeczonym umowom.

e inscripción en el Registro civil de acuerdo con las reformas operadas por la ley 15/2015, de 2 de julio, de la jurisdicción voluntaria, „Derecho privado y Constitución” 2015, nr 29, s. 89–90.

¹⁵ Ley orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE 1980 n. 177 (de 24 de junio), s. 16804–16805. Na temat tej ustawy zob. P. Rygula, *Hiszpańska ustawa organiczna o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r.*, „Folia Iuridica” 2017, t. 80, s. 91–106.

¹⁶ „El Estado, teniendo en cuenta las creencias religiosas existentes en la sociedad española, establecerá, en su caso, Acuerdos o Convenios de cooperación con las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas inscritas en el Registro que por su ámbito y número de creyentes hayan alcanzado notorio arraigo en España. En todo caso, estos Acuerdos se aprobarán por Ley de las Cortes Generales”; Ley orgánica 7/1980, art. 7.1.

¹⁷ Ley orgánica 7/1980, art. 8.

¹⁸ Ley 26/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38214–38217.

¹⁹ Ley 25/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38211–38214.

²⁰ Ley 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38209–38211.

Wcześniej, bo w latach 1976–1979, w Hiszpanii wszedł w życie system pięciu oddzielnych, wzajemnie niezależnych umów międzynarodowych zawartych między Hiszpanią i Stolicą Apostolską. Pomimo że regulują one różne zakresy relacji państwo–Kościół, stanowią jeden *corpus iuris*, określane w doktrynie hiszpańskiego prawa wyznaniowego mianem systemu konkordatowego²¹. Rzeczone *corpus iuris* współtworzą: Umowa konkordatowa z dnia 28 lipca 1976 r., określana mianem „umowy podstawowej” (*acuerdo básico*)²², oraz podpisane dnia 3 stycznia 1979 r. cztery kolejne umowy regulujące: kwestie prawne²³, ekonomiczne²⁴, zagadnienia związane z nauczaniem i kulturą²⁵ oraz kwestie dotyczące opieki duszpasterskiej w siłach zbrojnych oraz służby wojskowej osób duchownych²⁶.

Niektórzy autorzy wyrażają pogląd, iż doświadczenie, jakie hiszpański prawodawca wyniósł z wielowiekowej tradycji układania stosunków państwo–Kościół na fundamencie bilateralnych umów z Kościołem katolickim, w rzeczywistości demokratycznej Hiszpanii przeniósł na płaszczyznę relacji między państwem a Kościołami i związkami wyznaniowymi niekatolickimi. W ten sposób pragnął on poszerzyć krąg kolektywnych podmiotów prawa do wolności religijnej, które to korzystać będą z możliwości uzgadniania z władzami państwowymi przepisów regulujących prawo do wolności religijnej w Hiszpanii²⁷.

Przyjęcie takiej perspektywy legislacyjnej zaowocowało dostrzegalnymi podobieństwami co do treści przepisów konkordatu i umów z wyznaniami niekatolickimi, m.in. w tym, co dotyczy zawierania małżeństwa w formie religijnej.

III. STATUS „ZAKORZENIENIA W RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ”

Kategoria „zakorzenia” związku wyznaniowego w rzeczywistości społecznej Hiszpanii wprowadzona została w ustawie organicznej o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r.²⁸ W art. 7 stwierdza się: „Państwo, mając na uwadze przekonania

21 J. Fornés, *El nuevo sistema concordatario español. (Los Acuerdos de 1976 y 1979)*, Pamplona 1980, s. 22; P. Rygula, *Wolność religijna w Hiszpanii...*, dz. cyt., s. 356.

22 Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado español, BOE 1976 n. 230 (de 24 de septiembre), s. 18664–18665.

23 Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28781–28782.

24 Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos económicos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28782–28783.

25 Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre enseñanza y asuntos culturales, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28784–28785.

26 Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre la asistencia religiosa a las fuerzas armadas y servicio militar de clérigos y religiosos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28785–28787.

27 J. Martínez Torrón, *Separatismo y cooperación en los acuerdos con las minorías religiosas*, Granada 1994, s. 181–184.

28 Kategorie „zakorzenia”, na wzór rozwiązań hiszpańskich, wprowadzono także w ustawach regulujących prawo do wolności religijnej w Portugalii i Peru; R. García García, *Novedades legislativas de inscripción del matrimonio religioso en el Registro Civil. El notorio arraigo*, „Estudios Eclesiásticos” 2015, t. 90, nr 355, s. 793.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

religijne istniejące w społeczeństwie hiszpańskim, zawierać będzie umowy lub konwencje o współpracy z Kościołami, wyznaniami i wspólnotami religijnymi wpisanymi do Rejestru, które ze względu na swój zakres i liczbę wiernych osiągnęły stałe zakorzenienie [*notorio arraigo*] w Hiszpanii”²⁹.

Opierając się na treści przytoczonego przepisu, Komisja Doradcza ds. Wolności Religijnej uznała protestantyzm (1984 r.), judaizm (1984 r.) i islam (1989 r.) jako „zakorzenione” w hiszpańskiej rzeczywistości społecznej, umożliwiając w ten sposób podpisanie w 1992 r. Kościołom, wyznaniom i wspólnotom religijnym wpisującym się we wspomniane trzy tradycje religijne umów o współpracy z państwem.

Od momentu wejścia w życie przepisów ustawy 15/2015 uznanie wpisanego do rejestru związku wyznaniowego³⁰ za „zakorzeniony” umożliwia jednak nie tylko zawarcie umowy o współpracy z państwem i w ten sposób zagwarantowanie możliwości zawierania małżeństwa w formie konfesyjnej. Umożliwia także zawieranie małżeństwa we wspomnianej formie bez konieczności zawierania umowy o współpracy³¹. Między innymi z tego też powodu, jeszcze przed wejściem w życie LJV, zarówno Komisja Doradcza ds. Wolności Religijnej, jak i same związki wyznaniowe dostrzegły zalety uzyskania statusu „stałego zakorzenienia”. W wyniku działań zmierzających do uzyskania rzeczonoego statusu w 2003 r. za „zakorzeniony” uznany został Kościół Jezusa Chrystusa Świątych w Dniach Ostatnich (mormoni), w 2006 r. – Świadkowie Jehowy³², w 2007 r. – Hiszpańska Federacja Buddyjskich Związków Wyznaniowych (Federación de Entidades Budistas de España)³³ i w 2010 r. – Kościół prawosławny³⁴.

²⁹ Ley orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE 1980 n. 177 (de 24 de junio), s. 16804–16805.

³⁰ Funkcjonowanie rejestru reguluje Real Decreto 594/2015, de 3 de julio, por el que se regula el Registro de Entidades Religiosas, BOE 2015 n. 183 (de 1 d agosto), s. 66721–66737.

³¹ Do momentu wejścia w życie LJV status „zakorzenionego” związku wyznaniowego nie stwarzał zbyt wielu możliwości. Oprócz tego, że stanowił wymóg do zawarcia umowy o współpracy z państwem. Umożliwiał jedynie przedstawicielom rzeczonych związków wejście w skład Komisji Doradczej ds. Wolności Religijnej oraz możliwość ubiegania się o środki finansowe z *Fundación Pluralismo y Convivencia* (fundacji istniejącej przy Ministerstwie Sprawiedliwości); C. Pons-Estel Tugores, *Novedades legislativas en torno a la eficacia civil del matrimonio religioso en España*, „Revista de Derecho Civil” 2016, t. 3, nr 2, s. 182–183.

³² A. Motilla de la Calle, *Reconocimiento administrativo del notorio arraigo y de la capacidad de pactar acuerdos de cooperación a la confesión de testigos cristianos de Jehová* [w:] *Acuerdos del Estado español con confesiones religiosas minoritarias* Actas del VII Congreso Internacional de Derecho Eclesiástico del Estado, V. Reina Bernaldez, M.A. Félix Ballesta (red.), Barcelona 1994, s. 545–577.

³³ J.A. Santos Arnaiz, *El impacto de la confesión budista en el ordenamiento jurídico español*, „Revista General de Derecho canónico y Derecho Eclesiástico de Estado” 2009, nr 19, s. 1–11.

³⁴ Zgodnie z analizą hiszpańskiego Ministerstwa Sprawiedliwości (*La Memoria del Análisis de Impacto Normativo del Anteproyecto de Ley de la Jurisdicción Voluntaria*) z 25 lipca 2014 r. nowelizacja prawa w zakresie zawierania małżeństwa religijnego dotyczy około 100–120 tys. świadków Jehowy, 50–60 tys. mormonów, 80 tys. wyznawców buddyzmu i 800 tys. prawosławnych; M.C. Berenguer Albaladejo, dz. cyt., s. 89.

Wspomnianą wyżej Komisję Doradczą ds. Wolności Religijnej, utworzoną na mocy dekretu królewskiego z 19 czerwca 1981 r., współtworzą reprezentanci administracji państwowej, przedstawiciele Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych oraz „osób kompetentnych” w kwestiach regulowanych ustawą o wolności religijnej z 1980 r.³⁵ Obecnie działanie komisji reguluje dekret królewski z 26 października 2001 r.³⁶, samą zaś procedurę uznania statusu zakorzenienia oraz wymogi stawiane związkom wyznaniowym aspirującym do uzyskania tego statusu – dekret królewski z 3 lipca 2015 r.³⁷

Dekret ten (Real Decreto 593/2015) redukuje możliwość dyskrecjonalnej oceny ze strony podmiotów władzy administracyjnej w ocenie wspomnianego „zakorzenienia”, ograniczając kryteria rzeczzonej oceny do pięciu wymogów. Zgodnie z art. 3 dekretu królewskiego 593/2015 o uznanie wspomnianego wyżej statusu mogą ubiegać się „Kościoły, wyznania czy wspólnoty religijne”, które wpisane zostały do Rejestru Związków Wyznaniowych co najmniej 30 lat wcześniej (15 lat – jeśli potrafią udokumentować wpis do rejestru istniejącego poza granicami Hiszpanii przez ponad 60 lat). Ponadto powinny one: a) wykazać swoją obecność w co najmniej 10 prowincjach autonomicznych Hiszpanii (wliczając miasta Ceutę i Melillę); b) wykazać 100 pozycji w rejestrze powiązanych z daną wspólnotą religijną (mniej, jeśli wpisy te, dotyczące np. miejsc kultu, odgrywają specjalne znaczenie społeczne); c) mieć właściwą strukturę organizacyjną, wystarczającą do uznania statusu „zakorzenienia”; d) wykazać swoją obecność i aktywny udział w życiu społecznym Hiszpanii.

Ostateczną decyzję we wspomnianym wyżej postępowaniu administracyjnym podejmuje minister sprawiedliwości, który – zgodnie z art. 5 rzeczzonego dekretu – w trybie rozporządzenia zgadza się lub nie z opinią zawartą w raporcie opracowanym przez Komisję Doradczą ds. Wolności Religijnej. W wypadku uznania statusu „zakorzenienia” konkretnego wyznania w rzeczywistości społecznej Hiszpanii rozporządzenie ministerialne publikowane jest w Boletín Oficial del Estado; w każdym zaś przypadku o wyniku postępowania administracyjnego informowany jest podmiot będący jego przedmiotem³⁸.

Biorąc pod uwagę wymogi konieczne do uzyskania statusu „zakorzenienia” – w wypadku niespełniania jednego lub więcej z czterech wymogów wymienionych powyżej (punkty a, b, c, d) już po uzyskaniu rzeczzonego statusu – art. 7 dekretu królewskiego przewiduje możliwość utraty tegoż. Ostateczną decyzję – podobnie

35 Real decreto 1890/1981, de 19 de junio, sobre constitución de la Comisión Asesora de Libertad Religiosa en el Ministerio de Justicia, BOE 1981 n. 213 (de 5 de septiembre), s. 20450–20451.

36 Real Decreto 1159/2001, de 26 de octubre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE 2001 n. 258 (de 27 de octubre), s. 39461–39462.

37 Real Decreto 593/2015, de 3 de julio, por el que se regula la declaración de notorio arraigo de las confesiones religiosas en España, BOE 2015 n. 183 (de 1 de agosto), s. 66716–66720.

38 R. García García, *Novedades legislativas...*, dz. cyt., s. 799–800.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

jak w postępowaniu o nadanie statusu „zakorzenienia” – podejmuje minister sprawiedliwości, po wcześniejszym zapoznaniu się z opinią komisji doradczej, wydanej w sporządzonym przez nią raporcie³⁹.

Decyzja ta, w trybie rozporządzenia ministerialnego, jeśli deklaruje utratę rzeczoności statusu, publikowana jest w Boletín Oficial del Estado; w jednym i drugim przypadku o wyniku postępowania administracyjnego informowany jest podmiot będący przedmiotem rzeczoności postępowania⁴⁰.

IV. DWUSTOPNIOWY PROCES UZNAWANIA SKUTKÓW CYWILNYCH MAŁŻEŃSTW ZAWIERANYCH W FORMIE RELIGIJNEJ

Poddając analizie hiszpańskie ustawodawstwo małżeńskie, Ferrer Ortiz wskazuje na trzy odrębne „momenty” determinujące status małżeństwa kanonicznego. Jako „moment konstytutywny” (*momento constitutivo*) z perspektywy ustawodawstwa państwowego wskazuje on na zawarcie związku zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. Akt zawarcia skutkuje bowiem nie tylko zaistnieniem małżeństwa na forum kanonicznym, ale także zaistnieniem skutków cywilnoprawnych, regulowanych prawem hiszpańskim.

Jako „moment rejestracyjny” (*momento registral*) małżeństwa wskazuje akt wpisania konkretnego związku do rejestru cywilnego, w którym to państwo uznaje związek zawarty zgodnie z przepisami prawa kanonicznego za zgodny z obowiązującymi przepisami prawa państwowego.

W końcu wyróżnia także „moment procesowy” (*momento procesal*), w którym to małżonkowie wybierają procedurę postępowania sądowego (cywilną lub kanoniczną) celem uzyskania wyroku sądowego orzekającego rozwiązanie lub stwierdzenie nieważności małżeństwa⁴¹. Ze względu jednak na temat niniej-

³⁹ Real Decreto 1159/2001, art. 9 ust. 1.

⁴⁰ Real Decreto 1159/2001, art. 9 ust. 2. W celu dokładniejszej analizy przepisów dekrety królewskiego 593/2015 zob. A. López-Sidro, *El notorio arraigo de las confesiones religiosas en España a partir del Real Decreto que regula su declaración*, „Ius Canonicum” 2015, t. 55, nr 110, s. 821–833; R. García García, *Real Decreto 593/2015, de 3 de julio, por el que se regula la declaración de notorio arraigo de las confesiones religiosas en España* [BOE n.º 183, de 1-VIII-2015], „Ars Iuris Salanticiensis” 2016, t. 4, nr 1, s. 256–260; M. Pons Portella, *La declaración del notorio arraigo de las confesiones religiosas en España tras el Real Decreto 593/2015, de 3 de julio*, „Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado”, 2016, nr 41, e-ISSN 1696–9669.

⁴¹ Acuerdo sobre asuntos jurídicos z 1979 r. w art. 6 ust. 2 gwarantuje małżonkom, którzy zawarli związek zgodnie z prawem kanonicznym, prawo zwrócenia się do trybunałów Kościoła katolickiego w celu stwierdzenia nieważności małżeństwa lub rozwiązania małżeństwa niedopełnionego. Na prośbę którejkolwiek ze stron stwierdza się we wskazanym artykule rzeczoności umowy konkordatowej, że orzeczenia trybunałów kościelnych „będą ważne w porządku prawa cywilnego, jeśli orzeczona zostanie ich zgodność z prawem państwowym na drodze postanowienia kompetentnego sądu cywilnego”. Na temat skuteczności wyroków kanonicznych o nieważności małżeństwa w hiszpańskim

szego opracowania oraz możliwość odniesienia wyłącznie dwóch pierwszych „momentów” do wyznań niekatolickich, przedmiotem zainteresowania będą moment konstytutywny i rejestracyjny.

IV.1. KOŚCIOŁY I INNE ZWIĄZKI WYZNANIOWE, KTÓRE ZAWARŁY UMOWY Z PAŃSTWEM

Zarówno o „momencie konstytutywnym”, jak i „rejestracyjnym” mowa jest w art. 6 ust. 1 umowy konkordatowej regulującej zagadnienia prawne, w którym to stwierdza się: „Państwo uznaje [*reconoce*] cywilne skutki małżeństwa zawartego według norm prawa kanonicznego od momentu jego zawarcia. W celu pełnego ich uznania wymagany jest wpis do Rejestru Cywilnego, dokonanego na podstawie kościelnego dokumentu potwierdzającego zaistnienie związku”⁴².

W umowach z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych, Federacją Wspólnot Izraelskich w Hiszpanii i Komisją Islamską w Hiszpanii kwestia zawarcia małżeństwa w formie religijnej i wpisu zawartego związku do właściwego rejestru cywilnego regulowana jest w art. 7. Ze względu na różnorodność form zawierania małżeństwa religijnego we wspólnotach religijnych wywodzących się z tradycji protestanckiej, wyznania mojżeszowego i islamu treść przepisów zawartych w art. 7 odpowiada konkretnej tradycji religijnej. Biorąc pod uwagę, że przepisy te przed ich promulgacją zostały uzgodnione z wyznaniami, których dotyczą, należy przyjąć, że mają one na celu z jednej strony zagwarantowanie zgodności tychże z przepisami hiszpańskiego prawa małżeńskiego, z drugiej – zachowanie tożsamości religijnej małżeństwa właściwej konkretnemu wyznaniu⁴³.

Regulując moment konstytutywny i rejestracyjny w art. 7 ust. 1 umowy z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych, stwierdza się: „Uznaje się [*se reconoce*] cywilne skutki małżeństw zawartych wobec ministrów kultu Kościołów należących do Federacji Ewangelickich Związków Wyznaniowych w Hiszpani. W celu pełnego uznania wspomnianych skutków wymaga się wpisu małżeństwa do Rejestru Cywilnego”.

Podobnie w art. 7 ust. 1 umowy z Federacją Wspólnot Izraelskich: „Uznaje się skutki cywilne małżeństwa zawartego zgodnie z przepisami własnego, żydowskiego prawa formalnego wobec ministrów kultu wspólnot należących

obrocie cywilnoprawnym zob. P. Rygula, *La eficacia civil de las resoluciones canónicas de nulidad y disolución del matrimonio en el sistema jurídico español*, „Silesian Journal of Legal Studies” 2011, t. 3, s. 70–81; S. Pérez Álvarez, *Las sentencias matrimoniales de los tribunales eclesiásticos en el derecho español*, Valencia 2006.

⁴² O „momencie procesowym” mowa jest w art. 6 ust. 2 Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28781–28782.

⁴³ Z kolei mając na uwadze temat niniejszego opracowania, należy podkreślić, iż ustawa o jurysdykcji w postępowaniu nieprocesowym z 2015 r. znowelizowała art. 7 ust. 5 wszystkich trzech umów.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

do Federacji Wspólnot Izraelskich w Hiszpanii. W celu pełnego uznania wspomnianych skutków wymaga się wpisu małżeństwa do Rejestru Cywilnego”.

Ze względu na specyfikę organizacji wspólnot islamskich, a także specyfikę obrzędów zawierania małżeństwa oraz rozumienia instytucji małżeństwa w prawie islamu, treść art. 7 ust. 1 umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii różni się od wcześniej cytowanych. Czytamy w nim: „Małżeństwom zawartym w formie religijnej stanowiącej prawem islamskim przypisuje się [*se atribuye*] skutki cywilne od momentu jego zawarcia, jeśli osoby je zawierające spełniają wymogi Kodeksu cywilnego co do zdolności [prawnej do jego zawarcia – przyp. tłum.]. Zgoda na małżeństwo wyrażona zostanie wobec jednej z osób wskazanych w art. 3 ust. 1⁴⁴ [rzeczonej umowy – przyp. tłum.] i co najmniej dwóch pełnoletnich świadków. W celu pełnego uznania wspomnianych skutków wymaga się wpisu małżeństwa do Rejestru Cywilnego”.

Wymóg zawarcia małżeństwa wobec osoby przewidzianej prawem konkretnego wyznania i to wyznanie reprezentującej jako minister kultu oraz w obecności co najmniej dwóch świadków zawierają także umowy z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i z Federacją Wspólnot Izraelskich, tylko że w art. 7 ust. 4.

Zasadnicza różnica w podejściu prawodawcy do momentu konstytutywnego i rejestracyjnego między umowami z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i Federacją Wspólnot Izraelskich a umową z Komisją Islamską w Hiszpanii zawarta została jednak w art. 7 ust. 2–3 wspomnianych umów.

W art. 7 ust. 2 dwóch pierwszych umów – w których tekst przepisu jest identyczny – czytamy bowiem: „Osoby, które zamierzają zawrzeć małżeństwo w formie przewidzianej w poprzednim ustępie” zwrócą się przed jego zawarciem do „urzędnika właściwego Rejestru Cywilnego” w celu uzyskania dokumentu poświadczającego zdolność prawną stron do zawarcia związku małżeńskiego.

Z kolei w art. 7 ust. 3 rzeczonych umów prawodawca dodaje: „urzędnik Rejestru Cywilnego wyda, w dwóch egzemplarzach, dokument poświadczający zdolność kontrahentów do zawarcia małżeństwa, który ci winni przekazać ministrowi kultu asystującemu przy zawieraniu małżeństwa”. W cytowanym art. 7 ust. 2–3 obu umów trudno nie dostrzec założenia, że osoby zawierające

⁴⁴ Wspomniany wyżej art. 3 ust. 1 brzmi następująco: „A los efectos legales, son dirigentes religiosos islámicos e Imames de las Comunidades Islámicas las personas físicas dedicadas, con carácter estable, a la dirección de las Comunidades a que se refiere el Artículo 1 del presente Acuerdo, a la dirección de la oración, formación y asistencia religiosa islámica y acrediten el cumplimiento de estos requisitos mediante certificación expedida por la Comunidad a que pertenezcan, con la conformidad de la Comisión Islámica de España”; Ley 26/1992, art. 3.1.

małżeństwa wyznaniowe w tradycji protestanckiej i mojżeszowej będą dążyły do ich rejestracji na forum cywilnoprawnym⁴⁵.

Trudno natomiast takiego założenia doszukać się w art. 7 ust. 2 umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii, w którym stwierdza się: „Osoby, które zamierzają dokonać wpisu małżeństwa zawartego zgodnie z formą przewidzianą w poprzednim ustępie”, powinny wcześniej uwierzytelnić zdolność do jego zawarcia, za pomocą „zaświadczenia wydanego przez właściwy rejestr cywilny”. Przytoczony art. 7 ust. 2 uniemożliwia równocześnie dokonanie wpisu, „jeśli małżeństwo zawarte zostało po upływie sześciu miesięcy od wydania rzeczonych zaświadczenia”; oczywiście w wypadku, jeśli takowe zaświadczenie zostało wydane.

Z tak sformułowanego zapisu wynika, że muzułmanie, zawierając małżeństwo w formie przewidzianej przez własne prawo religijne, nie są zobligowani do przedstawienia właściwemu ministrowi kultu dokumentu poświadczającego zdolność cywilnoprawną stron do zawarcia związku małżeńskiego. Taki obowiązek mają dopiero wobec urzędnika państwowego w momencie dokonywania wpisu o zawartym już małżeństwie do właściwego rejestru cywilnego.

Niektórzy autorzy zwracają uwagę, że tak sformułowany przepis dopuszcza nie tylko sytuację, w której wspomniana zdolność cywilnoprawna weryfikowana jest dopiero po zawarciu wyznaniowego związku małżeńskiego. Dopuszcza także możliwość nierejestrowania małżeństwa religijnego, gdyby np. jedna z osób nie miała zdolności do zawarcia małżeństwa zgodnie z przepisami hiszpańskiego Kodeksu cywilnego albo nie chciała zaciągać przeszkody węzła małżeńskiego na

45 W literaturze mowa jest wręcz o obowiązku uzyskania przez osoby mające zawrzeć związek małżeński dokumentu poświadczającego zdolność cywilnoprawną do jego zawarcia w protestanckiej i mojżeszowej formie wyznaniowej. Twierdzenie takie oparte jest m.in. na stanowisku, które wyrażano wewnątrz komisji opracowującej treść umów z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i z Federacją Wspólnot Izraelskich; A. Fernández Coronado, *Matrimonio islámico, orden público y función promocional de los derechos fundamentales*, „Revista Española de Derecho Constitucional” 2009, nr 85, s. 139–140. Natomiast w odniesieniu do sytuacji, w której osoby zamierzające zawrzeć małżeństwo zgodnie z protestancką czy mojżeszową formą wyznaniową nie zwróciły się do właściwego urzędu państwowego w celu uzyskania dokumentu poświadczającego zdolność cywilnoprawną stron do zawarcia związku małżeńskiego lub też zawarły związek po upływie sześciu miesięcy od wydania takiego dokumentu, doktryna hiszpańskiego prawa wyznaniowego wypracowała dwie zasadnicze postawy. Autorzy podzielający pierwszą z nich uważają, że w powyższym wypadku należy zachować literalną wykładnię (*interpretatio declarativa*) przepisu art. 7 ust. 4 umów z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i z Federacją Wspólnot Izraelskich i uznać takie małżeństwa za niewywierające skutków cywilnoprawnych, bez możliwości sanacji rzeczonych umów *ex post*, zob. S. Carrión Olmos, *Sistema matrimonial y acuerdos con otras confesiones*, „Actualidad Civil” 1993, nr 1, s. 103. Autorzy niepodzielający tej opinii uważają, że możliwość sanacji *ex post* istnieje, pod warunkiem że osoby zawierające takie małżeństwo w momencie jego zawierania miały zdolność do jego zawarcia z perspektywy prawa hiszpańskiego, zob. R.M. Ramírez Navalón, *Los matrimonios religiosos acatólicos: relevancia del expediente previo de capacidad e inscripción en el Registro Civil* [w:] *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Enrique Lalaguna Domínguez*, J. Alventosa del Río, R.M. Moliner Navarro (red.), Valencia 2008, s. 908; R. Durán Rivacoba, *El expediente civil previo a la celebración del matrimonio en la reforma del Reglamento del Registro Civil*, „Actualidad Civil” 1989, nr 3, s. 3142.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

plaszczyźnie cywilnoprawnej⁴⁶. Dodatkowo przed wejściem w życie LJV sytuację komplikował brak przepisu – we wszystkich trzech umowach z 1992 r. – który określałby termin, w którym należy dokonać rzeczzonego wpisu we właściwym rejestrze cywilnym⁴⁷, a także brak sankcji cywilnych i karnych w stosunku do kontrahentów i ministra kultu w sytuacji braku rejestracji małżeństwa zawartego w formie religijnej⁴⁸.

Interpretując zapis art. 7 umowy z Komisją Islamską, część autorów twierdzi, że samo zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem islamskim nie powoduje zaistnienia skutków cywilnych, a jedynie zaistnienie związku małżeńskiego w jego wymiarze religijnym⁴⁹. Istnieje jednak wielu, którzy nie zgadzają się z taką interpretacją przepisów zawartych w rzeczonym artykule. Przywołują oni tekst art. 7 ust. 1: „Małżeństwom zawartym w formie religijnej stanowiącej prawem islamskim przypisuje się skutki cywilne od momentu jego zawarcia, jeśli osoby je zawierające spełniają wymogi Kodeksu cywilnego co do zdolności” prawnej do jego zawarcia. Utrzymują oni, że niezależnie od uzyskania przez te osoby wcześniejszego zaświadczenia o zdolności cywilnoprawnej do zawarcia związku małżeńskiego i niezależnie od dokonania lub niedokonania wpisu do właściwego rejestru cywilnego, jeśli tylko konkretne osoby spełniają wymogi prawa hiszpańskiego do zawarcia związku małżeńskiego, małżeństwo przez nich zawarte jest związkiem ważnym także w wymiarze cywilnoprawnym (jeśli

⁴⁶ M.C. Berenguer Albaldejo, dz. cyt., s. 101–102.

⁴⁷ W art. 7 ust. 4 umowy z Komisją Islamską stwierdza się: „[...] la inscripción podrá ser promovida en cualquier tiempo, mediante presentación de la certificación diligenciada a que se refiere el número anterior”; Ley 26/1992, art. 7.4. Z kolei w art. 7 ust. 6 umów z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i Federacją Wspólnot Izraelskich stwierdza się: „[...] la inscripción podrá ser promovida en cualquier tiempo, mediante presentación de la certificación diligenciada a que se refiere el número anterior”; Ley 25/1992, art. 7.6.

⁴⁸ C. Pons-Estel Tugores, dz. cyt., s. 181.

⁴⁹ Brak rejestracji może wynikać z woli kontrahentów, którzy, wyrażając wolę na zawarcie związku małżeńskiego w formie wyznaniowej, pragną, aby związek ten istniał wyłącznie w wymiarze religijnym. Jeśli jednak w momencie zawierania związku małżeńskiego obie strony cieszyły się zdolnością cywilnoprawną do zawarcia małżeństwa, a dokumentacja o zawarciu małżeństwa spełniać będzie wymogi przepisane obowiązującym prawem hiszpańskim, mogą oni – pisze Ricardo Rodríguez Chacón – w dowolnym momencie zarejestrować zawarty związek, który ze skutkiem retroaktywnym do momentu konstytutywnego małżeństwa cieszyć się będzie skutkami cywilnymi właściwymi dla małżeństwa w Hiszpanii; R. Rodríguez Chacón, *Autonomía de la voluntad eficacia civil del matrimonio celebrado según los acuerdos españoles con las confesiones religiosas minoritarias* [w:] *Acuerdos del Estado español con confesiones religiosas minoritarias*, V. Reina Bemáldez, M.A. Félix Ballesta (red.), Barcelona 1996, s. 720. Z kolei María Dolores Cebria García twierdzi, że nierejestrowane małżeństwa islamskie traktowane są w Hiszpanii w kategorii *uniones de hecho*; M.D. Cebria García, *La inscripción de los matrimonios religiosos no católicos en el Registro Civil*, „Familia: Revista de ciencias y orientación familiar” 1999, nr 19, s. 92.

nie w stosunku do osób trzecich działających w dobrej wierze, to z pewnością *inter partes*)⁵⁰.

Rozbieżności doktrynalne do pewnego stopnia odzwierciedlają rozbieżności istniejące w świadomości prawnej społeczeństwa hiszpańskiego w powyższej kwestii; szczególnie tej jego części, która identyfikuje się z islamem i rozumieniem małżeństwa właściwemu tej religii. Przykładem niech będzie wyrok hiszpańskiego Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2014 r.⁵¹, który to wydano w odpowiedzi na skargę nr 6654-2012 skierowaną do tegoż trybunału (*recurso de amparo constitucional*)⁵².

Skarga dotyczyła małżeństwa zawartego w lipcu 1999 r. zgodnie z islamską formą religijną, bez wcześniejszego procedowania administracyjnego w celu stwierdzenia zdolności cywilnoprawnej do zawarcia związku małżeńskiego i bez późniejszej rejestracji tego związku. Rok po śmierci żony, tj. w grudniu 2008 r., przedstawiając we właściwym urzędzie państwowym kościelny dokument poświadczający zawarcie małżeństwa zgodnie z islamską formą religijną, wdowiec usiłował dokonać wpisu do rejestru cywilnego. Czynił to w celu nabycia uprawnienia do pobierania emerytury po zmarłej żonie. Oczekiwał, że skoro prawo nie zmusza stron wyznania islamskiego zamierzających zawrzeć związek małżeński do uzyskania dokumentów potwierdzających zdolność cywilnoprawną do zawarcia takiego związku i nie określa terminu wpisu do rejestru po jego zawarciu w formie wyznaniowej, urząd cywilny dookreśli, korzystając z dostępnych mu środków administracyjnych, zdolność stron do zawarcia małżeństwa i dokona właściwego wpisu. Spotkał się jednak z odmową ze strony urzędu (maj 2009 r.), ponieważ – zgodnie z interpretacją urzędnika rejestru cywilnego – przedstawiona dokumentacja nie zawierała wszystkich danych koniecznych do ustalenia, czy wspomniany związek zawarty został w sposób zgodny z obowiązującym prawem.

⁵⁰ M.C. Berenguer Albaladejo, dz. cyt., s. 101. Zdając sobie sprawę z konsekwencji tak różnych interpretacji przytoczonych przepisów, państwowa Dyrekcja Generalna Rejestrów i Notariatu 10 lutego 1993 r. wydała instrukcję, w której zaleca się, aby zaświadczenie o zdolności prawnej do zawarcia małżeństwa wydawane było przed ceremonią zaślubin. Instrukcja ta została uchylona przez zarządzenie JUS/577/2016, a więc już pod rygorem ustawy 15/2015.

⁵¹ Sentencia 194/2014, de 1 de diciembre de 2014, Recurso de amparo 6654-2012, BOE 2015 n. 11 (de 13 de enero), s. 1–15.

⁵² W przypadku naruszenia prawa do wolności religijnej hiszpańska konstytucja zapewnia ochronę sądową, w której ramach przewiduje możliwość postępowania, mającego na celu zabezpieczenie realnej możliwości korzystania z tej oraz innych wolności i praw zawartych w art. 14 ustawy zasadniczej. Zgodnie z art. 53 ust. 2 rzeczonej ustawy ochrona ta realizowana jest „przed sądami powszechnymi w postępowaniu mającym pierwszeństwo i uproszczonym, a także na drodze skargi [*recurso de amparo*] do Trybunału Konstytucyjnego”. Szerzej na temat *recurso de amparo* zob. P. Ryguła, *Wolność religijna w Hiszpanii...*, dz. cyt., s. 339–341.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

Ostatecznie postępowanie sądowe w rzeczonej sprawie zakończyło się wyrokiem drugiej izby Trybunału Konstytucyjnego, w którym uznano za prawidłowe postępowanie urzędnika rejestru cywilnego, odmawiającego dokonania wpisu z powodu braku w przedstawionej dokumentacji kościelnej danych koniecznych do stwierdzenia, czy małżeństwo zawarte zostało w sposób legalny. Wskazywano m.in., że dokumentacja nie zawiera świadectwa zdolności cywilnoprawnej kontrahentów do zawarcia małżeństwa.

W celu uniknięcia podobnych do wyżej opisanej sytuacji prawodawca hiszpański w dyspozycji przejściowej nr 5 ust. 1–3 ustawy 15/2015 wprowadził nowe brzmienie art. 7 ust. 5 umów o współpracy państwa z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych, z Federacją Wspólnot Izraelskich oraz art. 7 ust. 2–3 umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii⁵³.

We wprowadzonych w ten sposób przepisach prawodawca nałożył na ministrów kultu, o których mowa w umowach z 1992 r., obowiązek identyczny do tego, który istniał już wcześniej w stosunku do proboszcza parafii katolickiej, na której terenie zawierano małżeństwo kanoniczne. Zgodnie bowiem z przepisem zamieszczonym w protokole końcowym umowy konkordatowej z 3 stycznia 1979 r. regulującej zagadnienia prawne, a odnoszącym się do art. 6 ust. 1 tejże umowy, proboszcz parafii katolickiej zobowiązany jest w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa przekazać urzędnikowi właściwego rejestru cywilnego „akta małżeństwa kanonicznego w celu dokonania odpowiedniego wpisu, zakładając, że do tej pory nie uczyniono tego na prośbę zainteresowanych stron”⁵⁴.

Wspomniana wyżej dyspozycja przejściowa ustawy 15/2015, nowelizując treść art. 7 umów z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych, Federacją Wspólnot Izraelskich i z Komisją Islamską w Hiszpanii, zobowiązuje ministra kultu wspólnoty protestanckiej i żydowskiej oraz przedstawiciela wspólnoty islamskiej asystującego przy zawarciu związku małżeńskiego do przekazania

⁵³ Nowe brzmienie art. 7 ust. 3 umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii: „Una vez celebrado el matrimonio, el representante de la Comunidad Islámica en que se hubiera contraído aquel extenderá certificación expresiva de la celebración del mismo, con los requisitos necesarios para su inscripción y las menciones de las circunstancias del expediente que necesariamente incluirán el nombre y apellidos del Encargado del Registro Civil o funcionario diplomático o consular que la hubiera extendido. Esta certificación se remitirá por medios electrónicos, en la forma que reglamentariamente se determine, junto con la certificación acreditativa de la capacidad del representante de la Comunidad Islámica para celebrar matrimonios, de conformidad con lo previsto en el apartado 1 del artículo 3, dentro del plazo de cinco días al Encargado del Registro Civil competente para su inscripción. Igualmente extenderá en las dos copias de la resolución previa de capacidad matrimonial diligencia expresiva de la celebración del matrimonio, entregando una a los contrayentes y conservará la otra como acta de la celebración en el archivo de la Comunidad”; Ley de Jurisdicción Voluntaria (disposición transitoria 5.3).

⁵⁴ W dniu zawierania małżeństwa strony otrzymują bowiem „kościelne zaświadczenie”, które umożliwia dokonanie wpisu do rejestru na żądanie stron; Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28781–28782 (art. 6 i Protocolo final).

właściwemu urzędnikowi rejestru cywilnego w terminie do pięciu dni świadectwa zawarcia małżeństwa. Dyspozycja przejściowa precyzuje ponadto zakres danych, jakie powinien zawierać dokument będący podstawą dokonania rzeczowego wpisu, włączając w nie dane dotyczące zdolności cywilnoprawnej do zawarcia małżeństwa oraz dokumentu tę zdolność potwierdzającego.

Jednym z celów powyższej nowelizacji art. 7 wspomnianych umów – pisze María Cristina Berenguer Albaladejo – jest wymuszenie na osobach pragnących zawrzeć małżeństwo w islamskiej formie wyznaniowej zwracania się przed ceremonią zaślubin do właściwego urzędu państwowego w celu stwierdzenia zdolności cywilnoprawnej stron do zawarcia małżeństwa w Hiszpanii⁵⁵. W mocy – zauważa wspomniana autorka – pozostawiono jednak zapis art. 7 ust. 2 umowy z Komisją Islamską w Hiszpanii, w którym wymóg uwierzytelnienia rzeczowej zdolności prawnej pozostał skierowany tylko do osób, „które zamierzają dokonać wpisu małżeństwa” zawartego zgodnie ze wspomnianą formą⁵⁶.

IV.2. KOŚCIOŁY I ZWIĄZKI WYZNANIOWE „ZAKORZENIONE” W RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ HISPANII

Uznanie w trybie ustawy 15/2015 skutków cywilnych małżeństw zawieranych w formie religijnej przez osoby należące do Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych cieszących się statusem „zakorzenionych” w Hiszpanii pociągnęło za sobą konieczność dostosowania obowiązującego prawa do wprowadzonej nowelizacji. W konsekwencji już następnego dnia po wydaniu LJV (tj. 3 lipca 2015 r.) prawodawca hiszpański wydał dwa dekrety: dekret królewski 593/2015 regulujący tryb orzekania rzeczowego „zakorzenienia” i dekret królewski 594/2015 regulujący funkcjonowanie Rejestru Związków Wyznaniowych⁵⁷.

Podstawową zmianę dotychczasowej regulacji w omawianym zakresie prawodawca hiszpański zawarł w art. 60 ust. 2 k.c., w którym uznaje „skutki cywilne [...] małżeństw zawieranych w formie religijnej właściwej tym Kościołom, wyznanom, wspólnotom religijnym czy ich federacjom, które, wpisane do

⁵⁵ Z tą opinią nie zgadzają się wszyscy autorzy. Biorąc pod uwagę konieczność zachowania wspomnianego wyżej terminu pięciu dni, formalnie – zauważa Camina Sanciñena Asurmendi – teksty art. 7 ust. 2 umów zachowują wspomnianą już różnicę między umowami z Federacją Ewangelickich Związków Wyznaniowych i Federacją Wspólnot Izraelskich a umową z Komisją Islamską w Hiszpanii, nadal umożliwiając wyznawcom islamu, w okresie między zawarciem małżeństwa a jego wpisem do rejestru, zwrócenie się do właściwego urzędu w celu stwierdzenia zdolności cywilnoprawnej do zawarcia małżeństwa w dniu jego zawierania; C. Sanciñena Asurmendi, *Las recientes reformas en el sistema matrimonial español*, „Ius Canonicum” 2016, t. 56, s. 673.

⁵⁶ M.C. Berenguer Albaladejo, dz. cyt., s. 126–127.

⁵⁷ C. Sanciñena Asurmendi, dz. cyt., s. 676.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

rejestrów związków wyznaniowych, uznane zostały za zakorzenione w Hiszpanii”. Warunkiem uznania rzeczonych skutków cywilnych są:

a) uzyskanie przed zawarciem małżeństwa wyznaniowego dokumentów poświadczających zdolność prawną do zawarcia związku małżeńskiego, zgodnie z wymogami rejestru cywilnego,

b) wyrażenie zgody na małżeństwo w sposób wolny wobec właściwego ministra kultu i dwóch pełnoletnich świadków⁵⁸.

Z kolei w art. 63 k.c., także znowelizowanym w trybie LJIV, stwierdza się: „Wpis małżeństwa zawartego w Hiszpanii w formie religijnej dokonywany będzie na podstawie przedstawionego zaświadczenia Kościoła, wyznania czy wspólnoty religijnej albo właściwej federacji, która zawierać będzie dane wymagane regulacjami Rejestru Cywilnego”. Cytowany artykuł kodeksowy przewiduje także możliwość odmowy wpisu „kiedy z przedstawionych dokumentów [...] wynika, że małżeństwo nie spełnia wymogów, które są mu stawiane w niniejszym tytule” kodeksu⁵⁹.

Dopełnieniem nowelizacji na poziomie ustawowym było wprowadzenie przez prawodawcę do ustawy 20/2011 o Rejestrze Cywilnym⁶⁰ nowych przepisów zawartych w art. 58 bis⁶¹. W ust. 2 tego artykułu prawodawca obowiązuje właściwego urzędnika państwowego⁶² do wydania w dwóch egzemplarzach dokumentu poświadczającego zdolność cywilnoprawną stron do zawarcia małżeństwa, który to dokument strony winny przedstawić ministrowi kultu przed ceremonią zaślubin. Wspomniany artykuł określa także – na wzór przepisów dotyczących małżeństw religijnych tych wyznań, które zawarły umowy o współpracy z państwem w 1992 r. – ważność rzeczonych dokumentów na okres sześciu miesięcy od daty jego wydania⁶³.

Doprecyzowując istniejącą regulację dotyczącą instytucji ministra kultu, w art. 18 dekrety królewskiego 594/2015, regulującego funkcjonowanie Rejestru Związków Wyznaniowych, prawodawca hiszpański stwierdza, że zarejestrowane podmioty wyznaniowe, które uzyskały status „zakorzenionych” w Hiszpanii,

⁵⁸ Właściwość ministra kultu asystującego przy zawieraniu związku potwierdzać ma – zgodnie z art. 60 ust. 2 k.c. – świadectwo wydane przez Kościół, wyznanie czy wspólnotę religijną mającą status stałego zakorzenienia w Hiszpanii. Treść znowelizowanego art. 60 ust. 2 k.c. prawodawca zawarł w pierwszej dyspozycji końcowej Ley de Jurisdicción Voluntaria (disposición final 1.12).

⁵⁹ W tekście cytowanego artykułu mowa jest o tytule IV *De matrimonio* hiszpańskiego Kodeksu cywilnego. Treść znowelizowanego art. 63 k.c. prawodawca zawarł w pierwszej dyspozycji końcowej Ley de Jurisdicción Voluntaria (disposición final 1.14).

⁶⁰ Ley 20/2011, de 21 de julio, del Registro Civil, BOE 2011 n. 175 (de 22 de julio), s. 81468–81502.

⁶¹ Treść nowego art. 58 bis ustawy 20/2011 prawodawca zawarł w czwartej dyspozycji końcowej LJIV.

⁶² W zależności od okoliczności urzędnikiem tym może być „el Secretario judicial, Notario, Encargado del Registro Civil o funcionario diplomático o consular Encargado del Registro Civil”, Ley 20/2011, art. 58bis, ust. 2.

⁶³ W wypadku niezawarcia związku w tym czasie strony pragnące zawrzeć małżeństwo zobligowane są do ponownego zwrócenia się do właściwego urzędu z prośbą o ponowienie procedury stwierdzającej wspomnianą zdolność cywilnoprawną.

„będą mogli” (*podrán*) dokonać wpisu własnych ministrów kultu rezydujących legalnie w Hiszpanii. Biorąc pod uwagę taką możliwość, „w każdym przypadku powinny” (*deberán*) one wpisać „tych ministrów kultu, którzy uprawnieni są do czynności religijnych wywołujących skutki” w hiszpańskim obrocie cywilnoprawnym (art. 18 ust. 1). Wpis ten dokonywany będzie na podstawie zaświadczenia wydanego przez „Kościół, wyznanie lub wspólnotę religijną, do których należą” ich prawni reprezentanci i w których realizują wspomniane wyżej czynności religijne (art. 18 ust. 2) ⁶⁴.

W końcu, w trybie rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 19 kwietnia 2016 r. ⁶⁵, regulującego procedurę wpisu do rejestru cywilnego małżeństw wyznaniowych, wprowadzono przepisy dotyczące rzeczonyj procedury, jednolite zarówno dla małżeństw zawieranych w formie konfesyjnej, zgodnie z przepisami umów o współpracy z państwem z 1992 r., jak i dla tych zawieranych zgodnie z nowelizacją prawa małżeńskiego, wprowadzoną w trybie ustawy 15/2015. Wspomnianym rozporządzeniem ujednolicono także wzór zaświadczenia o zdolności cywilnoprawnej osób zamierzających zawrzeć małżeństwo wyznaniowe oraz zaświadczenie zawarcia takiego związku.

V. ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Zgodnie z art. 16 ust. 3 konstytucji hiszpańskiej z 1978 r. władze publiczne w swoim działaniu zobowiązane są łączyć zasadę neutralności religijnej z zasadą współpracy z Kościołami i związkami wyznaniowymi istniejącymi legalnie w Hiszpanii. We wskazanym artykule ustrojodawca, deklarując bowiem, iż „żadne wyznanie nie będzie miało charakteru wyznania narodowego”, zobowiązuje równocześnie wspomniane władze, aby uwzględniały „przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymywały wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem katolickim i pozostałymi wyznaniem” ⁶⁶. Biorąc pod uwagę liczbę wyznawców chrześcijaństwa, islamu, judaizmu i innych religii, łatwo dostrzec, że osoby wierzące stanowią w Hiszpanii zdecydowaną większość społeczeństwa.

⁶⁴ Real Decreto 594/2015, de 3 de julio, por el que se regula el Registro de Entidades Religiosas, BOE 2015 n. 183 (de 1 d agosto), s. 66730–66731 (art. 18). Jednak w razie braku wpisu, o którym mowa w art. 18 dekretu – twierdzi Catalina Pons-Estel – małżeństwo będzie ważne, jako że o konieczności takiego wpisu do ważności nie wspomina ani Kodeks cywilny, ani ustawa o rejestrze cywilnym; C. Pons-Estel Tugores, dz. cyt., s. 183. Z opinią tą wydaje się nie zgadzać Camina Sanciñena Asurmendi, pisząc wprost o obowiązku dokonania wpisu do rejestru tych ministrów kultu, których działania skutkują zaistnieniem skutków cywilnoprawnych; C. Sanciñena Asurmendi, dz. cyt., s. 677.

⁶⁵ Orden JUS/577/2016, de 19 de abril, sobre inscripción en el Registro Civil de determinados matrimonios celebrados en forma religiosa y aprobación del modelo de certificado de capacidad matrimonial y de celebración de matrimonio religioso, BOE 2016 n. 97 (de 22 de abril), s. 27182–27185.

⁶⁶ Constitución española, BOE 1978 n. 311.1 (de 29 de diciembre), s. 29317 (art. 16 ust. 3).

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

Tych to właśnie osób – w różnym stopniu, w zależności od przynależności wyznaniowej – dotyczy nowelizacja prawa w zakresie zawierania małżeństwa w formie konfesyjnej, wprowadzona w życie w trybie LJV.

Pomimo że nowelizacja ta dokonała się w trybie ustawy, a więc na drodze jednostronnego stanowienia prawa przez ustawodawcę państwowego, to jednak stanowienie to poprzedzone zostało konsultacjami z podmiotami wyznaniowymi, których ta nowelizacja dotyczy, w duchu zakorzenionego w historii prawa w Hiszpanii układowego modelu stanowienia prawa w zakresie relacji państwo-Kościół.

O powyższym świadczy chociażby fragment preambuły do cytowanego wyżej rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 19 kwietnia 2016 r., w którym to (w akapicie bezpośrednio poprzedzającym ciąg przepisów wpisanych w kolejne artykuły rzeczonego aktu prawnego) stwierdza się: „(...) z wyniku wspólnej inicjatywy dyrektorów generalnych ds. rejestrów i notariatu oraz ds. współpracy międzynarodowej i relacji z wyznaniami, po wysłuchaniu [przedstawicieli – przyp. tłum.] Federacji Ewangelickich Związków Wyznaniowych, Federacji Wspólnot Żydowskich, Komisji Islamskiej w Hiszpanii, Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Kościoła Świadków Jehowy, Hiszpańskiej Federacji Buddyjskich Związków Wyznaniowych i Kościoła prawosławnego stanowi się”⁶⁷, co następuje.

Taka perspektywa stanowienia prawa jest fundamentem nie tylko „rzeczywistej i skutecznej” możliwości korzystania z wolności gwarantowanych w hiszpańskiej ustawie zasadniczej (zob. art. 9). Umożliwia także zachowanie tożsamości religijnej przez zakorzenione w społeczeństwie Kościoły i związki wyznaniowe, zgodnie z duchem preambuły tej ustawy, w której gwarantuje się „ochronę wszystkich Hiszpanów w zakresie realizacji praw człowieka oraz pielęgnowania ich kultur i tradycji”.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos económicos.

BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28782–28783.

Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28781–28782.

⁶⁷ Orden JUS/577/2016, de 19 de abril, sobre inscripción en el Registro Civil de determinados matrimonios celebrados en forma religiosa y aprobación del modelo de certificado de capacidad matrimonial y de celebración de matrimonio religioso, BOE 2016 n. 97 (de 22 de abril), s. 27182.

- Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre enseñanza y asuntos culturales, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28784–28785.
- Acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre la asistencia religiosa a las fuerzas armadas y servicio militar de clérigos y religiosos, BOE 1979 n. 300 (de 15 de diciembre), s. 28785–28787.
- Acuerdo entre la Santa Sede y el Estado español, BOE 1976 n. 230 (de 24 de septiembre), s. 18664–18665.
- Constitución española, BOE 1978 n. 311.1 (de 29 de diciembre), s. 29315–29339.
- Ley de 24 de abril de 1958 por la que se modifican determinados artículos del Código civil, BOE 1958 n. 99 (de 25 de abril), s. 730–738.
- Ley 30/1981, de 7 de julio, por la que se modifica la regulación del matrimonio en el Código Civil y se determina el procedimiento a seguir en las causas de nulidad, separación y divorcio, BOE 1981 n. 172 (de 20 de julio), s. 16457–16462.
- Ley 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38209–38211.
- Ley 25/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38211–38214.
- Ley 26/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de Cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España, BOE 1992 n. 272 (de 12 de noviembre), s. 38214–38217.
- Ley 15/2015, de 2 de julio, de la Jurisdicción Voluntaria, BOE 2015 n. 158 (de 3 de julio), s. 54068–54201.
- Ley 20/2011, de 21 de julio, del Registro Civil, BOE 2011 n. 175 (de 22 de julio), s. 81468–81502.
- Ley orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE 1980 n. 177 (de 24 de junio), s. 16804–16805.
- Ley provisional de matrimonio civil, Gaceta de Madrid 1870, n. 172 (de 21 de junio), s. 1–2.
- Orden JUS/577/2016, de 19 de abril, sobre inscripción en el Registro Civil de determinados matrimonios celebrados en forma religiosa y aprobación del modelo de certificado de capacidad matrimonial y de celebración de matrimonio religioso, BOE 2016 n. 97 (de 22 de abril), s. 27182–27185.
- Real Decreto 593/2015, de 3 de julio, por el que se regula la declaración de notorio arraigo de las confesiones religiosas en España, BOE 2015 n. 183 (de 1 de agosto), s. 66716–66720.
- Real Decreto 594/2015, de 3 de julio, por el que se regula el Registro de Entidades Religiosas, BOE 2015 n. 183 (de 1 d agosto), s. 66721–66737.

Dopuszczone prawem formy zawarcia małżeństwa wyznaniowego w Hiszpanii...

- Real Decreto 1159/2001, de 26 de octubre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE 2001 n. 258 (de 27 de octubre), s. 39461–39462
- Real decreto 1890/1981, de 19 de junio, sobre constitución de la Comisión Asesora de Libertad Religiosa en el Ministerio de Justicia, BOE 1981, n. 213 (de 5 de septiembre), s. 20450–20451.
- Sentencia 194/2014, de 1 de diciembre de 2014, Recurso de amparo 6654-2012, BOE 2015 n. 11 (de 13 de enero), s. 1–15.

OPRACOWANIA

- Berenguer Albaldejo M.C., *Los matrimonios en forma religiosa no canónica: celebración e inscripción en el Registro civil de acuerdo con las reformas operadas por la ley 15/2015, de 2 de julio, de la jurisdicción voluntaria*, „Derecho privado y Constitución” 2015, nr 29, s. 83–131.
- Carrión Olmos S., *Sistema matrimonial y acuerdos con otras confesiones*, „Actualidad Civil” 1993, nr 1, s. 93–106.
- Cebriá García M.D., *La inscripción de los matrimonios religiosos no católicos en el Registro Civil*, „Familia: Revista de ciencias y orientación familiar” 1999, nr 19, s. 79–92.
- Durán Rivacoba R., *El expediente civil previo a la celebración del matrimonio en la reforma del Reglamento del Registro Civil*, „Actualidad Civil” 1989, nr 3, s. 3125–3144.
- Fernández Coronado A., *Matrimonio islámico, orden público y función promocional de los derechos fundamentales*, „Revista Española de Derecho Constitucional” 2009, nr 85, s. 125–156.
- Fornés J., *El nuevo sistema concordatario español. (Los Acuerdos de 1976 y 1979)*, Pamplona 1980.
- García García R., *Novedades legislativas de inscripción del matrimonio religioso en el Registro Civil. El notorio arraigo*, „Estudios Eclesiásticos” 2015, t. 90, nr 355, s. 791–819.
- García García R., *Real Decreto 593/2015, de 3 de julio, por el que se regula la declaración de notorio arraigo de las confesiones religiosas en España* [BOE n.º 183, de I-VIII- 2015], „Ars Iuris Salanticiensis” 2016, t. 4, nr 1, s. 256–260.
- García Presas I., *La disposición final primera de la Ley 15/2015 de jurisdicción voluntaria*, „Revista Internacional Consinter de Dereito” 2016, t. 3, nr 2, s. 423–447.
- Lalaguna Domínguez E., *Competencia del Estado sobre relaciones jurídico-civiles relativas a las formas de matrimonio*, „Boletín del Ministerio de Justicia” 2000, nr 1883, s. 3995–4007.
- López-Sidro A., *El notorio arraigo de las confesiones religiosas en España a partir del Real Decreto que regula su declaración*, „Ius Canonicum” 2015, t. 55, nr 110, s. 821–833.

- Martínez Torrón J., *Separatismo y cooperación en los acuerdos con las minorías religiosas*, Granada 1994.
- Motilla de la Calle A., *Reconocimiento administrativo del notorio arraigo y de la capacidad de pactar acuerdos de cooperación a la confesión de testigos cristianos de Jehová* [w:] *Acuerdos del Estado español con confesiones religiosas minoritarias Actas del VII Congreso Internacional de Derecho Eclesiástico del Estado*, V. Reina Bernáldez, M.A. Félix Ballesta (red.), Barcelona 1994, s. 545–577.
- Pérez Álvarez S., *Las sentencias matrimoniales de los tribunales eclesiásticos en el derecho español*, Valencia 2006.
- Pons-Estel Tugores C., *Novedades legislativas en torno a la eficacia civil del matrimonio religioso en España*, „Revista de Derecho Civil” 2016, t. 3, nr 2, s. 171–186.
- Pons Portella M., *La declaración del notorio arraigo de las confesiones religiosas en España tras el Real Decreto 593/2015, de 3 de julio*, „Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado” 2016, e-ISSN 1696-9669.
- Ramírez Navalón R.M., *Los matrimonios religiosos acatólicos: relevancia del expediente previo de capacidad e inscripción en el Registro Civil* [w:] *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Enrique Lalaguna Domínguez*, J. Alventosa del Río, R.M. Moliner Navarro (red.), Valencia 2008, s. 897–916.
- Rodríguez Chacón R., *Autonomía de la voluntad eficacia civil del matrimonio celebrado según los acuerdos españoles con las confesiones religiosas minoritarias* [w:] *Acuerdos del Estado español con confesiones religiosas minoritarias*, V. Reina Bernáldez, M.A. Félix Ballesta (red.), Barcelona 1996, s. 707–721.
- Rygula P., *Hiszpańska ustawa organiczna o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r.*, „Folia Iuridica” 2017, t. 80, s. 91–106.
- Rygula P., *La eficacia civil de las resoluciones canónicas de nulidad y disolución del matrimonio en el sistema jurídico español*, „Silesian Journal of Legal Studies” 2011, t. 3, s. 70–81.
- Rygula P., *Skutki cywilne zawarcia małżeństwa kanonicznego w hiszpańskim systemie prawnym* [w:] *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, R. Sztymmler (red.), Olsztyn 2009, s. 139–157.
- Rygula P., *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931–1992*, Katowice 2009.
- Rygula P., *Zawarcie małżeństwa kanonicznego i cywilnego w prawie hiszpańskim. Zarys perspektywy historycznej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 24, s. 185–210.
- Sanciñena Asurmendi C., *Las recientes reformas en el sistema matrimonial español*, „Ius Canonicum” 2016, t. 56, s. 663–694.
- Santos Arnaiz J.A., *El impacto de la confesión budista en el ordenamiento jurídico español*, „Revista General de Derecho canónico y Derecho Eclesiástico de Estado” 2009, nr 19, s. 1–11.

STRESZCZENIE

Artykuł analizuje zmiany w prawie hiszpańskim, jakie wprowadzone zostały Ustawą o jurysdykcji w postępowaniu nieprocesowym z dnia 2 lipca 2015 r. w zakresie zawierania małżeństw w formie wyznaniowej. Do momentu wejścia w życie wspomnianej ustawy prawodawca hiszpański uznawał skutki cywilne małżeństw zawieranych w formie religijnej wiernych tych Kościołów i związków wyznaniowych, które podpisały umowy o współpracy z państwem. Były to małżeństwa osób należących do: Kościoła rzymskokatolickiego (umowy konkordatowe zawarte w latach 1976–1979) oraz do wspólnot wyznaniowych skupionych w ramach Federacji Ewangelickich Związków Wyznaniowych, Federacji Wspólnot Izraelskich w Hiszpanii i Komisji Islamskiej w Hiszpanii (umowy o współpracy z państwem z 1992 r.). W trybie wspomnianej ustawy prawodawca hiszpański poszerzył zakres wiernych, którzy mogą zawrzeć małżeństwo w formie religijnej właściwej wyznaniu, do którego należą, o te osoby, które współtworzą zarejestrowane związki wyznaniowe, cieszące się statusem „trwale zakorzenionych” (*notorio arraigo*) w rzeczywistości społecznej Hiszpanii. Są to osoby należące do Kościołów prawosławnych, buddyści, mormoni i świadkowie Jehowy.

Słowa kluczowe: zawarcie małżeństwa, małżeństwo wyznaniowe, konkordat w Hiszpanii, hiszpańskie prawo kanoniczne, religijna forma zawarcia małżeństwa

SUMMARY

LEGALLY RECOGNIZED FORMS OF CONTRACTING A RELIGIOUS MARRIAGE IN SPAIN.
AMENDING OF REGULATIONS PURSUANT TO THE ACT OF 2 JULY 2015
CONCERNING JURISDICTION IN NON-CONTENTIOUS PROCEEDINGS

The article analyzes changes in the Law of Spain which were introduced by the Act of jurisdiction in non-contentious proceedings of 2 July 2015 in the area of contracting a marriage in the religious form. Until the implementation of the above-mentioned act, the Spanish legislator had accepted the civil consequences of marriages contracted in the religious form by the faithful from those churches and religious organizations that had signed agreements concerning cooperation with the state. Those had been marriages of people belonging to the Roman Catholic Church (concordat agreements from the years 1976-1979), as well as the religious organizations gathered in the Federation of Evangelical Religious Entities of Spain, the Federation of Jewish Communities in Spain, and the Islamic Commission of Spain (agreements concerning cooperation with the state of 1992). Pursuant to the Act of 2 July 2015, the Spanish legislator extended the list of the faithful who could contract a marriage in the religious form typical of their faith, including in it those people who belonged to registered religious organizations with the status of being “permanently entrenched” (*notorio arraigo*) in the social reality

Piotr Rygula

of Spain. They were people belonging to Orthodox Churches, Buddhists, Mormons, and Witnesses of Jehovah.

Keywords: marriage contraction, religious marriage, concordat in Spain, Spanish canon law, religious form of marriage contraction